

Aika sataprosenttisen varma Alho¹

Toinen valtionvarainministeri Arja Alho erosi virastaan 8. lokakuuta. Hänen poliittiset toimensa ovat olleet vahvasti esillä mediassa kolmen viime vuoden ajan. Näkyvimät Arja Alhon ympärille rakennetut keskustelut on käyty Helsingin juhlaiviikkojen tappioista v. 1995, markan Erm-kytkentään liittyneistä neuvotteluista v. 1996 ja nyt Ulf Sundqvistin korvaussopimuksesta. Tapahtumien analyysien yhteydessä on paljon puhuttu median vallasta. On kysytty, ovatko Alhon poliittisen uran käänteet median tuottamia vai kuvastaako media vain suhteellisen neutraalisti niitä tapahtumia ja kansalaisten ja toimittajien asenteita, joihin Arja Alhon toimet ovat antaneet aihetta. (Ks. esim. Suomen Kuvalehden pääkirjoitusta 10. 10. 1997.)

Kielenkäytön tutkijat ovat jo pitkään korostaneet sitä, ettei kieltä voi käyttää "neutraalisti": kaikki kielellisen ilmaisun rakenneosat – sanat, kieliopilliset keinot, lauseen ja laajempien sekvenssien rakentuminen – ovat valikoituneet tietyistä keinojen varastoista; valinnoillaan kielenkäyttäjä osoittaa asennettaan puheenalaiseen asiointilaan. Kielenkäyttötilanteessa solmiutuvatkin yhteen kieliyhteisön omaksumat kielelliset ja tekstuaaliset konventiot ja yksilön tapa käyttää niitä tarkoituspereinsä parhaiten katsomallaan tavalla. Tekstintutkijat välttävät silti kirjoittavan subjektin intentionaalisuuden korostamista – kyse on pikemminkin tekstiin kirjoittuvan kirjoittajan näkökulman analyysistä. (Karvonen 1995, 17-19)

Kirjoittavan toimijan näkökulma ja sitä muokkaavat yhteisössä vallitsevat ajattelutavat tulevat esiin esimerkiksi tekstilajien ominaispiirteissä. Sanomalehtien uutistekstiä pidettäneen edelleen tekstilajina, jonka pääfunktiona nähdään tiedon välittäminen eikä yksilön tai yhteisönkään asenteiden ilmaiseminen. Siksi uutistekstin tyyliin oletetaan olevan suhteellisen neutraalia. Silti uutisten tekstianalyysit kertovat monesti muuta (Kalliokoski 1996a ja b). Yhteiskunnallisesti suuntautuneet tekstintutkijat puhuvatkin tekstien – myös uutistekstien – ideologioista, siitä miten jokaiseen tekstiin rakentuu oma "luonnollistunut" maailmansa arvoineen ja asenteineen (ks. esim. Fairclough 1997).

Kielentutkijana minua on koko Arja Alhon ministerikauden ajan kiinnostanut hänen toimiensa ympärille rakennettu uutistekstimaailma. Eniten huomiotani ovat kiinnittäneet kaksi "kohua", joista toisesta, Erm-kytkennästä, Alho selviytyi ministerinä ja joista viimeisin, tapaus Sundqvist, johti hänen eroonsa. Tässä katsauksessa tarkastelenkin erityisesti sitä, onko sanomalehden teksteissä käytetty joitain spesifejä kielenkäytön keinoja, joiden vaikutuksesta lukijalle piirtyy kuva Arja Alhosta tietynlaisena toimijana. Kielellisten ja tekstuaalisten keinojen analysointia varten olen tarkastellut Helsingin Sanomien uutisointia 25. 10. - 1. 11. 1996 sekä 29. 9. - 11. 10. 1997. Erm-uutisointia tarkastelen kokonaisuudessaan; jälkimmäiseltä kaudelta erityisen huomion kohteena ovat Alhon eropäivän uutiset.

Erm-tapahtumien syntyvaiheet

HS:n uutisten lukemisen jälkeen hahmotan Erm-tapahtumien kulun näin: 12. 10. 1996 Suomen marka kytketään Euroopan valuuttakurssimekanismiin Ermiin täsmälleen suomalaisten neuvottelijoiden tavoitteen mukaisesti. Seuraavien kahden viikon aikana ilmestyy Kauppalehdessä Arja Alhon haastattelu, jossa hän sanoo: "tieto uudesta keskuskurssista oli vuotaa kytkentäiltana Brysselistä, kun asian käsittely Suomessa pitkittyi opposition jarrutuksen takia" (HS:n 25. ja 26. 10. mukaan). Torstaina 24. 10. keskustan pankkivaltuusmiehet (!) Mauri Pekkarinen, Olavi Ala-Nissilä ja Anneli Jäätteenmäki käyvät oikeuskanslerin virastossa kysymässä "mikä meidän rooli tällaisessa asiassa on" (26. 10. Olavi Ala-Nissilän repliikiksi merkittävä), koska he ovat kuulleet, että Sirkka Hämäläinen on todennut Erm-neuvottelupäivänä 12. 10. klo 18.00 saamansa puhelun jälkeen, "että Alho on kertonut neuvotteluvaltuudet vastapuolelle" (26. 10.). Perjantaina 25. 10. Pekkarinen kysyy eduskunnassa Lipposelta, tietääkö hän, että "Alhon väitetään vuotaneen Suomen Erm-kurssitavoitteen etukäteen EU:n päättävälle elimille" (26. 10.). Myös Esko Aho perustelee asian esiin nostamista: "Ei Alho olisi syyttänyt meitä, asiaa ei olisi otettu esille. - - Oli suuri virhe Alholta haukkua meitä, kun omissa toiminnassa on olemassa kysymysmerkkejä." (26. 10.) (Uutisessa Näin riita eteni eduskunnassa 26. 10. esitetään kuitenkin, että eduskunnassa kyselyn aloitti Aho.)

HS:ssa keskustellaankin sittemmin monopolvisesti (ja -mutkaisesti) sitä, oliko Alho kertonut etukäteen soveliaita vai sopimattomia tietoja. Alho sanoo neuvottelleensa hallituksen antamilla valtuuksilla, mutta valtuuttajat itse "eivät muista, mitä Alho valtuutettiin EU:n suuntaan kertomaan" (26. 10.). Oikeuskansleri Jorma S. Aalto tilaa "vuotojupakan" selvitykset ensin Sirkka Hämäläiseltä ja valtionvarainministeriöltä – ei Alholta itseltään. Myöhemmin "Alho ja Aalto sopivat – Alhon aloitteesta, että hänkin saa kertoa oman versionsa markan kytkennän aikaisista tapahtumista." (31. 10.). Lopulta (tammikuussa 1997) Alho saa synninpäästön, mutta jo 7. 11. 1996 uutisoidaan Alhon työllistämistukiehdotuksesta ilman, että Erm-keskusteluun viitataan.

"Mun isi on viis kertaa niin vahva kuin sun"

Olen kirjoittanut yllä olevan Erm-tarinan tietoisesti tietystä näkökulmasta – ottamalla esiin ne kohdat, joiden takia vaikutelmakseni tuli lapsellinen riitelemineen. Lasten riitelykulttuurista tutut riitojen rakenteet tuntuvatkin löytyvän Erm-uutisoinnista. Keskusteluanalyttikoiden Marjorie Harness Goodwinin ja Charles Goodwinin mukaan erityisesti pojat rakentavat riitoja toistuvien vastasytösten periaatteella: A: Mikä sua vaivaa? B: Sama mikä sua vaivaa. A: No ei mua mikään vaivaa. B: No sitten ei muakaan mikään vaivaa. jne. Tytöille taas oli tyypillistä rakentaa ns. he-said-she-said -jaksoja tyyliin: A: Simo sano että sä olit sanonu että mä olin häipynyt siksi että mulla oli se poplari. (Goodwin & Goodwin 1987)

HS:n uutiskerronnassa vastasytöksille perustuva riitelyrakenne esiintyy toistuvasti: "Keskustalaiset antoivat ymmärtää, että he kysyivät Alhon mahdollisista vuodoista siksi, että pääministeri haukkui perusteellisesti - - Esko Ahon." (25. 10.). Myös toinen mainittu riitelytyyppi on läsnä: "Pekkarinen kysyi eduskunnan istunnossa pääministeri Paavo Lipposelta (sd), tietääkö hän, että Alhon on kerrottu vuotaneen etukäteen EU:n toimihenkilöille" (25. 10.). Passiivin *on kerrottu* teki-jäksi voi uutisten perusteella poimia vaikkapa Hämäläisen. Siis: Mauri sanoo että Sirkka sanoo että pankkivaltuusmies sanoo että Arja oli sanonu...

Vuotaako Alho?

Sanomalehtikirjoittelussa yksi keino luoda välimatkaa kirjoituksen kohteen ja lukijan välille on esittää inhimilliset toimijat ei-inhimillisten metaforien avulla. Esimerkiksi sanomalehtien pakolaiskeskusteluja analysoinut Outi Blomqvist havaitsi, että pakolaisista puhuttiin yleisesti hallitsemattomana luonnonvoimana, jonka edessä Suomen viranomaiset ovat välttämättä voimattomia. Pakolaisista kirjoitettiin homogeenisena massana, "mustana virtana" joka "tulvii" Valkoisessa Pohjoisessa. (Blomqvist 1996) Erm-utisoinnissa yksi frekventeimmistä metaforista on: *Alho vuotaa/ on vuotanut/ Alhon sanotaan vuotaneen.*

Vuotaa-verbiä käytetään Nykysuomen sanakirjan mukaan lähinnä kahdella tavalla. Sen subjektiksi saattaa asettua valuva aine, esim. *Vesi vuotaa hanasta*, vrt. *Kokouksesta vuoti tietoja julkisuuteen*. Toisekseen subjektiksi saattaa asettua se, jonka läpi jotakin valuu, esim. *Vene vuotaa*; "erikoisesti jostakin, joka ei ole kyllin tiivis nestettä tm. pitämään".

Vuotaa-verbin perusmerkitykseen ei kuulu toimijan kontrollointia. Juuri kontrolloimattomuuden implikaatio lienee se merkityspiirre, joka on tehnyt "vuotamisesta" poliittisessa retoriikassa toimivan metaforan. Uudehko poliittisen kielen käyttötapa on liittää *vuotaa*-verbi inhimillisen subjektin yhteyteen. Inhimillinen subjektihan näyttäytyy yleisesti agenttiivisena toimijana eli sellaisena toimijana, joka tietoisesti kontrolloi omaa toimintaansa (kuten lauseessa *Matti kaataa puun*; vrt. *Puu kaatuu*) tai kokijana (*Lapsi suree.*). *Vuotaa*-verbin yhteydessä taas syntyy mielikuva inhimillisestä subjektista, joka ei hallitse tilannetta, johon on joutunut. Vai hallitseeko?

Kontrolloimattomuuden implikaatio voi toimia tekstissä niin, että tapahtuma nähdään vahinkona tai onnettomuutena. Silloin tiedon "vuotajan" henkilökohtainen vastuu häivytetään. Erm-kirjoittelun retoriikassa Alho asetetaan systemaattisesti *vuotaa*-verbin subjektiksi – metaforan käytön voi siis nähdä korostavan hänen kyvyttömyyttään omien sanomistensa kontrollointiin. Mutta kielenkäytön keinot ovat aina useampikasvoisia: niinpä *vuotamisen* voi nähdä myös tietoisena toimintana, jonka tahallisuutta kirjoittaja peittelee tai vaikkapa ironisoi kontrolloimattomuuteen liittyvällä metaforalla.

Alhon lauseasemasta

Tekstintutkimuksessa on korostettu sitä, että lauseiden ja virkkeiden rakenteiden hierarkialla kirjoittaja voi osoittaa sen, mitä hän haluaa tekstissään nostaa esiin, mitä jättää taka-alalle. Päälauseeseen sijoitettu informaatio hahmottuu lukijalle tärkeämmäksi tiedoksi kuin sivulauseeseen, saati infiniittiseen rakenteeseen tai nominin määritteeksi asettunut tieto. (Kalliokoski 1992)

Erm-tekstimaailmassa Arja Alho esiintyy tiheään lehtikuivissa. Hänen esittämissä taka-alaisena toimijana näkyy kuitenkin paitsi suoran haastattelun vähäisyytenä myös häneen viittaavien ilmausten asemasta lauseiden rakennehierarkiassa. Alkukeskustelun teksteissä Alho esimerkiksi asetetaan päälauseiden kielipiilliseksi subjektiksi varsin harvoin. Useimmiten hän esiintyy sivulauseissa: (nimmittömänä pysyttelevä pankkivaltuutettu) "pitää - - tärkeänä kysymyksenä sitä, miten Alhoa oli evästetty ja miten laveasti hän oli valtuuksiaan tulkinnut" (26. 10.). Kun Alho mainitaan, hän asettuu yleensä jonkun toisen puhujan puheen osaksi: "Lipposen mukaan Alho oli - - yhteydessä" (25. 10.) tai esimerkiksi osaksi passiiviverbin kontrolloimaa infiniitivirakennetta: "Alhon väitetään vuotaneen" ja varsin usein genetiivimääritteenä: "Keskusta toi Alhon toimintaa koskevat epäilynsä julki" (26. 10.).

Myöhemmin Alho nousee tekstuaalisestikin etualalle. Hän asettuu huomatta-

vasti useammin pääauseiden subjektiksi, useimmiten jopa agenttiiviseksi subjektiksi. Esimerkiksi 29. 10. jopa otsikossa "Alho valittaa, ettei Aalto kuullut heti häntä", ja 30. 10. uutisessa "Alho jättäneen oman Erm-selvityksen tänään" Alho *jättää, sopii, arvioi ja uskaa* – agenttiivisena subjektina. Silti agenttiivisuudessakin on viivahteita: vain arvovalton *valittaa* tällaisessa kontekstissa – ja toimijasta saadaan epävarma käyttämällä otsikossa potentiaalimuotoa *jättäneen*.

Sanat Alhon suussa

Sanomalehtien uutisteksteissä lukijan kiinnostusta ylläpitävä näkökulman vaihdos saadaan aikaan esimerkiksi tekstualisoimalla haastatteluja vuoroon suoriksi repliikeiksi, epäsuoriksi referoinneiksi tai vapaaksi kerronnaksi. Sijoittamalla haastatellun puheen sitaattimerkkeihin toimittaja luo illuusiota siitä, että toistaa puhujan sanoja ilman omaa tulkintaansa. (Ks. Wartiovaara 1991, 59; Kalliokoski 1996a)

Sanomalehtitekstin kirjoittaja käyttää suoria lainauksia esimerkiksi silloin, kun repliikin kuvaamat tapahtumat ovat erityisen tärkeitä tai dramaattisia, tai vaikkapa silloin, kun nasevan repliikin on lausunut erityisen arvovaltainen puhuja. Suoria lainauksia käytetään runsaasti myös, kun kirjoittaja haluaa ottaa etäisyyttä siteeraamansa puhujan lausumiin. (Fairclough 1995, 54-65) Sanomalehtitekstissä erotetaan tyypillisesti suora lainaus muusta tekstistä sitaattimerkeillä, mikä ohjaa lukijan tulkintaa helposti jopa ironian suuntaan - ironinen sananvalintahan usein osoitetaan sitaattimerkein. (Fairclough 1992, 123)

Erm-uutisoinnin ensimmäisenä päivänä 25. 10. Alhon repliikkejä siteerataan asiantuntijuuden vakuudeksi: "Minä joudun esittelemään näitä asioita ministerinä. Olen toiminut täysin Suomen pankin ja valtionvarainministeriön toimintaohjeiden mukaan." Suoraan lainaukseen valittu kielenkäyttö on asiallista ja leimautumattoman yleiskielistä.

Uutiskohun toisena päivänä repliikkien luonne on kuitenkin toinen. Tuolloin kerrotaan, ettei Arja Alho ole suostunut kommentoimaan, mutta silti uutisen "Näin riita eteni eduskunnassa" lopettaa seuraava kappale: "Ei ole paljastettu yhtikäs mitään salaisia asioita", Alho kiisti. Hän sanoi oppositiolla olevan vain toisen käden tietoa. "Minä tiedän varsin hyvin miten olen toiminut." (26. 10.). Repliikit sijoittuvat kontekstiin, jossa raportoidaan erilaisia epäsuoria syytöksiä Alhoa kohtaan ja kerrotaan myös mm. Paavo Lipposen tuhtuneista argumenteista ja esitetään niille vasta-argumentteja.

Alhon ensimmäisen repliikin johtolauseeseen kirjattu verbi *kiistää* osoittautuu Erm-tekstimailmassa merkitykselliseksi. Sitä käytetään uutisteksteissä usein Alhon yhteydessä mutta toki muidenkin sanomisverbinä. Esimerkiksi Anneli Jäätteenmäen yhteydessä kerrotaan (26. 10.), että hän "kiistää tietävänsä tapaamisesta yhtään mitään. Ala-Nissilän mukaan kaikki kolme (so. Ala-Nissilä, Jäätteenmäki ja Pekkarinen) olivat mukana". *kiistää* -verbiä käytetään tässä yhteydessä siis seuralaisena sellaiselle sanomiselle, jonka todenmukaisuus osoitetaan kontekstissaan vähintäänkin arveluttavaksi.

Mutta Alhon repliikit ovat kiinnostavia myös niiden sisältämien puhekielisyyskäsien ja persoonanvalintojen vuoksi. "Ei ole paljastettu" -repliikki rinnastuu nimittäin samassa uutisessa esitettyihin Lipposen sanomisiin: "Ei ole kerrottu keskustuksia." ja (Juuri Alho-sitaattia edeltävässä virkkeessä) "ei ole kerrottu sitä tavoitetta." Passiivin käyttö on kiinnostava valinta tässä kontekstissa. Suomen passiivin tekijäksi tulkitaan nimittäin aina monikollinen henkilötarkoite, tarkempi henkilöllisyys vain jätetään kertomatta. Puhekielestä taas on tuttua passiivimuodon tulkitseminen puhujan ja identifioimattomien muiden toiminnaksi (esim. *Ei kerrota tätä kellekään!*). (Vilkuna 1996, 138-143) Lipposen käyttämänä passiivin voi siis

päätellä viittaavan ainakin häneen ja uutiskontekstin vahvasti implikoimaan "ker-tojaan" Alhoon.

Alhon suuhun sijoitettuna passiivi "Ei ole paljastettu yhtikäs mitään salaisia asioita" joutuu kuitenkin hieman toiseen valoon, koska paljastajan paikalle on pyritty uutistekstimaailmassa sijoittamaan vain Alho. Jos Lipposen voi passiivi-muodolla tulkita ottavan mahdollisesti hänelle kuulumatonta vastuuta, Alhon repliikistä voi lukea päinvastaista. Kiinnostavaa on myös toimittajan rakentama syntaktinen parallelismi kahden mainitun repliikin välille: *Ei ole kerrottul Ei ole paljastettu*. Tässä tekstikontekstissa Alhon voi siis nähdä toistavan kaikuna Lipposen sanomisia, kieliopillisia muotoiluja myöten.

Sekä Lipposen että Alhon repliikit on muotoiltu kieltoverbialkuisiksi. Koska verbialkuiset lauseet tulkitaan inttävinä (Hakulinen 1983, 300) eli ne on raken-nettu reaktioksi väitteeseen, repliikit viittaavat myös sellaiseen diskurssiin, jota si-taateissa ei ole pantu ilmi. Samoin myös seuraava Alhon sitaatti "Minä tiedän var-sin hyvin miten olen toiminut" kaiuttaa lukijalle vastadiskurssin, jossa väitetään: Alho ei ole tietoinen omasta toiminnastaan.

Kirjoitetussa kielimuodossa ensimmäinen persoona jätetään yleensä panemata ilmi, puhutussa kielessä se taas tavallisesti sanotaan. (Vilkuna 1996, 130 - 131; Pajunen & Palomäki 1985, 10-39) Puheessa yksikön pronomini kuitenkin yleensä lyhentyä, ja vain painokkaissa konteksteissa arkikielen puhuja viittaa itseensä muodolla *minä*. Sanan painokkuutta lisää myös sen alkuasemaisuus lauseessa. Al-hon repliikissä viitataan asiaan, johon kenelläkään muulla kuin hänellä itsellään ei ole pääsyä: hänen omaan toimintaansa (Goodwin & Harness Goodwin 1992, 164-165). Alho siis asetetaan sanomaan itsestäänselvyys. Itsestäänselvyys ei kuulu informatiivisuuteen ja tiiviyteen tähtäävään uutistekstiin edes suorana sitaattina. Miksi se siis pannaan julki? Mahdollinen tulkinta on, että kirjoittaja ottaa etäi-syyttä siteeraamastaan, ironisoi Alhon sanomisia - etenkin kun lauseeseen on upotettu myös adverbi *varsin*. Ironista tulkintaa vahvistaa Alhon kahden repliikin persoonanvalinnan kontrastiivisuus: siinä, missä minä-subjektia olisi kaivattu, sitä ei esiinny ("Ei ole paljastettu"); sen sijaan minä sijoitetaan "tarpeettomaan" rep-liikkiin, jonka sisältö on tulkittava funktioltaan muuksi kuin informaation välityk-seksi. Voi myös pohtia sitä, millaiseksi rakennetaan sellaisen poliitikon arvovaltaa, joka pannaan lausumaan tämäntyyppinen repliikki.

Myöhemminkin Alhon suuhun sijoitetaan runsaasti sanomisia, joissa *minä* on vahvasti esillä: "Aallon olisi pitänyt kysyä minultakin"; "On kysymys minun uras-tani, työstäni, elämästäni"; "Koen että koko keskustelu vaikuttaa voimakkaasti minun elämäni ja tietenkin olen kiinnostunut, mitä siinä tapahtuu." (29. 10.). Lapsen kielen kehityksen tutkijat puhuvat siitä, miten egosentrisen puheen mää-rä lapsella lisääntyy ongelmatilanteessa ja kuinka egosentrisesti puhuva lapsi on kykenemätön huomioimaan kuulijan näkökulmaa (Leiwo 1986, 57) Ministerin esittäminen puhujana, joka keskittyy omien tuntemustensa raportointiin, ei luo hänestä vakavasti otettavan aikuisen ammattilaisen kuvaa. Tähän suuntaan tul-kintaa ohjaa myös kahteenkin kertaan toistettu repliikki: "Kumma että ministeriö lausuu ilman, että ministeri on sanonut mitään." (29. 10.).

Alhon puhekieliyydet

Sanomalehtitekstin ja yleensäkin median keskustelullistuminen on yksi niistä piir-teistä, joiden on ajateltu demokratisoivan mediaa ja tekevän sanomalehtien ny-kytekstit lukijalleen helpommiksi lähestyä. Keskustelullistuminen näkyy teksteissä esimerkiksi suorien lainausten puheenomaistumisena (esim. Fairclough 1997; Kal-liokoski 1996a). Toisaalta monet kieliyhteisön jäsenet myös paheksuvat liiallista puhekieliäisyyttä ja pitävät sitä osoituksena huolimattomuudesta ja laiskasta

ajattelusta. Pirkko Nuolijärven tutkimuksen perusteella (Nuolijärvi 1997) voi päätellä politiikan puhetavalla olevan vaikutusta hänen menestymiseensä politiikan markkinoilla.

Puheenomaistumista näkyy myös Alhon jo edellä puidussa repliikissä: "Ei ole paljastettu yhtikäs mitään salaisia asioita." Ilmaus *yhtikäs mitään* poikkeaa tyyllillisesti muusta uutisesta. Nykysuomen sanakirjan mukaan *yhtikäs mitään* kuuluu vanhahtavaan arkikieliseen puheen rekisteriin. Sen asettaminen osaksi politiikan puhetta kontekstissa, jossa häntä syytetään vakavasta virheestä, ei välttämättä luo kuvaa kompetentista argumentoijasta.

Monet Alhon suuhun sijoitetut repliikit sisältävät piirteitä, joiden mahdollinen tulkintavaihtoehto kontekstissaan on huolimaton, epätasällinen tai itsestäänselvyyksiä lateleva puhuja: "Kun on kysytty, että onko se meidän ehdotuksemme tässä haarukassa, niin minä olen vastannut, että kyllä se on." ja "Olen aika sataprosenttisen varma, että tämä loppuu siihen" (30. 10.). Jälkimmäinen mainituista repliikeistä esiintyy uutisessa, jonka alaotsikko on: "Lipposelta ministerilleen 'sataprosenttinen tuki'". Alhon sanominen näyttäytyy jälleen Lipposen matkintana, mutta adverbinsa *aika* vuoksi kuitenkin hieman epäonnistuneena versiona - kuten edellä analysoitu passiivin toistokin.

"Oi kuinka häilyvä onkaan tuo nainen"

Pikkulasten – ja naisten – ominaisuuksiin katsotaan usein kuuluvan ailahtelevuuden. Erm-uutisoinnissa esitettiin silmiinpistävän usein Alhon toimet juuri tällä tavoin epävakain. "Arja Alho (sd) ei saanutkaan vielä keskiviikkona valmiiksi omaa selvitystään" (31. 10.); "Pankkivaltuuston puheenjohtaja Ilkka Kanerva (kok) kimmastui Alholle ja kiisti väitteet viivyttelystä. Vähän myöhemmin Alho sanoi, että hän ei ole syyttänyt pankkivaltuustoa yhtään mistään." (26. 10.). Tekstikatkelmat voidaan tietysti lukea myös "neutraaleina kuvauksina", mutta tekstiympäristönsään niihin väkisin tulee asettaneeksi tulkintaa huonosta suunnittelijasta ja sanansyöjästä, jolla on "joustava poliittinen selkäranka" (6. 10. 1997) – moraaliin liittyviä väitteitähän kehitellään eteenpäin etenkin Sundqvist-kirjoittelussa. Alho nähdään sekä yhteistyökyvyttömänä että epäsovun kylväjänä myös omissa viite-ryhmissään kuten ministeriössä (vrt. "Kumma että ministeriö lausuu ilman, että ministeri on sanonut mitään."). Alho esitetään Lipposen lemmikkinä ja "kaikuna", mutta muuten Sdp:n eduskuntaryhmän epäsopua puidaan: "Alho on ministerikautensa aikana suuttanut ryhmänsä jäseniä monta kertaa mm. lakiesityksillään ja hänen käytöstapojaankin on arvosteltu" (30. 10.).

Alho ja Sundqvist-jupakka

Edellä osoitin, miten monien kielellisten keinojen yhteispeli tuntuu toimivan siihen suuntaan, että Alho näytetään Erm-uutisoinnin kuluessa epäkypsänä, oikuttelevana poliitikkona sekä kontrolloimattomana puhujana, jonka suusta yhtenä "vuotaa" sammakkoja. Kun Alho nousi uutisteksteihin Ulf Sudqvistin korvaussopimusten yhteydessä, hänen kuvansa pysyi osin samanlaisena, osin hieman muuttui.

Yhtäläisyyttä Erm-jupakan tekstimailmaan löytyy esimerkiksi ailahtelevuuden raportoinnista: "Hän (A. A.) sanoi olevansa pettynyt niihin ryhmänsä jäseniin, jotka pyysivät häntä harkitsemaan eroa viime torstaina. Hetken perästä hän perui pettymislausuntonsa." (8. 10. 1997). Hänen ministerinuraansa muistellaan näin: "Otsikoihin Alho pääsi myös toteamalla, että hallinnon demokraattisuus ei edellytä valtion virkamiesten palkkojen julkisuutta. Myöhemmin hän kiisti kannatta-

vansa salailua.” (8. 10. 1997).

Sundqvist-kohussa keskeiset teemat olivat ratkaisun laillisuus ja moraalinen oikeudenmukaisuus. Alho itse puolustaa sopimustaan näin: ”Olen ollut järkyttynyt siitä, että laillisen yhteiskuntajärjestyksen noudattamista pidetään moraalisesti tuomittavana.” (8. 10. 1997). Sopimuksen lainmukaisuudesta oltiin kuitenkin melko yksimielisiä. Lieneekö tämä synnä siihen perusviritykseen, joka näkyy kautta tämän uutistekstimaailman: Alhon sanoiksi asetetut repliikit ovat lähes kaikki melko pitkiä, täynnä politiikan ammattisanastoa (toisin kuin Erm-jupakan uutisoinnissa), hyvin yleiskielisiä ja vailla merkkejä itsestäänselvyyksien latelemisesta tai kontrolloimattomasta, lapsenomaisesta itsekakeskeisyydestä.

Uudemmasi tematiikaksi sen sijaan on kehittynyt ”sooloilun” raportoiminen, jonka voi nähdä jatkona ”yhteistyökyvytön Alho” -tematiikkaan. Keskustellaan mm. siitä, tekikö Alho Sundqvist-sopimuksen yksin vai ei, oliko oikeusministeriössä käyty neuvottelu oikeuttanut korvausten ”kohtuullistamiseen” (ei siis pienentämiseen!) jne. Alhon ministerinurasta kirjoitetaan esimerkiksi: ”Alho alkoi tuoda esityksiään julkisuuteen puhumatta niistä etukäteen muille ministerielle.”; ”Alho jatkoi omapäistä linjaansa”; pääkirjoituksessa tiivistetään: ”hän oli tehnyt päätöksen Sundqvistin asiassa yksin” (8. 10. 1997). Yksin toimiminen korostuu myös ”epäonnistumisten” raportoinneissa: ”hän riiteli Niinistön kanssa viimeksi tänä kesänä ja hävisi” sekä ”Budjettineuvottelujen alla Alho otti taas esiin ruuan arvonlisäveron, mutta alentamatta se jäi.” (8. 10. 1997).

Vaikka esim. Sundqvist-uutisoinnissa on siis korostettu korvausratkaisun moraalista arveluttavuutta, tärkeänä synnä Alhon eroon on nähty hänen ”kyyvyttömyytensä” ministerin tehtävien hoidossa. Tämä tuodaan suoraan julki eropäivän uutisissa. Alhon ministerinurasta kirjoitetaan esimerkiksi näin: ”Alhon nosto ministeriksi oli yllätys. – Suuri joukko miesdemareita katsoi, että Lipposen olisi pitänyt nimittää hallitukseen epäpätevien ja kokemattomien naisten sijasta heitä, päteviä ja kokeneita miehiä.” Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajan Aapo Saaren suuhun sijoitetaan sanat: ”Mikä on pääministerin vastuu? Hän on sanonut kantavansa täyden poliittisen vastuun. Tyttöraasu pisti nimen alle papeeriin ja hänet uhrataan ja pääministeri jatkaa kuin mitään ei olisi tapahtunut”. Toista linjaa edustaa HS:n pääkirjoitus, joka pui Alhon asennetta Sundqvist-sopimuksen teossa: ”Ei siis mitään sinisilmäisyyttä, vaan harkittua rohkeutta!”

Alhon ero ja media

Eropäivän HS:n pääkirjoituksessa mietitään myös median osuutta Alhon eron synnyttämisessä. Jälleen lähdetään niille riitojen rakentumisen linjoille, jotka nousivat esiin jo Erm-jupakan yhteydessä: ”Alhon mielestä sen (kansalaisten kiihvaat reaktiot) selittää virheellinen kirjoittelu ja kommentointi. Virheitä ja vääriä kommentteja on esiintynyt, mutta myös Alho on ollut myötävaikuttamassa niihin. Monet hänen lausuntonsa ovat osoittautuneet kovin epätasällisiksi, jopa harhaanjohtaviksi.” (8. 10. 1997). Siis: koska Alho syyttää mediaa, media syyttää Alhoa. Myös Suomen Kuvalehden pääkirjoitus 10. 10. 1997 on samoilla linjoilla: ”Alho on itse syyppää omaan kohtaloonsa. Demokratia toimii näinkin. Lehdistöä on turha syyttää siitä, että se heijastelee kansalaisten, myös monien Alhon puolueoverien suuttumusta.”

Totuuden kohtuullistaminen

Olen halunnut kirjoituksellani näyttää sen, miten median – tässä tapauksessa valtakunnan suurimman päivälehdessä – uutisoinnin rakentumista voi analysoida

fokusoimalla kuvauksiin yhdestä henkilöstä. Kuten jopa Suomen Kuvalehti siteeraamassani pääkirjoituksessa esittää, lehdistössä tulevat näkyviin yhteiskunnassa vallitsevat näkemykset. Lehdistö kuitenkin myös paitsi vahvistaa jo vallitsevia arvoasetelmia, myös luo ja ylläpitää niitä. Salakavalimmin esimerkiksi uutistekstit vaikuttavat juuri sellaisten keinojen kautta, jotka eivät jokapäiväisessä lehdenlukuprosessissa erotu vahvojen asenteiden muokkaajiksi. Kielenkäytön keinot ovat aina monikasvoisia, mutta tietyssä kontekstissa monet keinot voivat vaikuttaa yhdensuuntaisesti, jolloin niiden kerrannaisvaikutus on vahva.

Siihen, mikä todellisuus lehtikirjoittelun takana piilee, on kaikkien lukijoiden tavoittamattomissa. Kriittinen tekstianalyysi kuitenkin yleensä kohtuullistaa joi-takin totuuksia – tietysti toisten kustannuksella.

1 Kiitän kommentteista Auli Hakulista, Pirkko Nuolijärveä, Johanna Mäkelää ja Anne Mäntystä.

Kirjallisuus

- Blomqvist, Outi (1996)
Mustien on määrä viipyä Valkealassa enintään kuukauden. Pakolaiset suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa Kalliokoski (1992).
- Fairclough, Norman (1992)
Discourse and social change. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1995)
Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman.
- Fairclough, Norman (1997)
Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.
- Goodwin, Marjorie Harness & Charles Goodwin (1987)
Children's arguing. Teoksessa Philips, Susan U., Susan Steele & Christine Tanz (eds.) Language, gender and sex in comparative perspective. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin, Charles & Marjorie Harness Goodwin (1992)
Assessments and the construction of context. Teoksessa Duranti, Alessandro & Charles Goodwin (eds.) Rethinking context: Language as an interactive phenomenon. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakulinen, Auli (1983)
Sanajärjestyksen eri tehtävistä. Teoksessa Hakulinen, Auli & Pentti Leino (toim.) Nykysuomen rakenne ja kehitys 1: Näkökulmia kielen rakenteisiin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Holli, Anne & Katarina Wartiovaara (1991)
Kortti puhuu: Selvityksiä Tupolev-keskustelusta lehdistössä. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaistu- ja. Sarja A: tutkimuksia.
- Kalliokoski, Jyrki (1992)
Tekstin osien välisten suhteiden kuvaamisesta. Virittäjä 93.
- Kalliokoski, Jyrki (1996a)
Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä Näkymiä tekstiäjäin historiaan ja nykyisyyteen. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki 1996b.
- Kalliokoski, Jyrki (toim.) (1996b)
Teksti ja ideologia: Kirjoituksia kielestä ja vallasta. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisusarja.
- Karvonen, Pirjo (1995)
Oppikirjateksti toimintana. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leivo, Matti (1986)
Lapsen kielen kehitys. Helsinki: Gaudeamus.
- Nuolijärvi, Pirkko (1997)
Politiikko televisiokeskustelun osallistujana. Teoksessa Mälkiä, Matti & Jari Stenvall (toim.) Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen. Tampere: Tampere University Press.
- Pajunen, Anneli & Ulla Palomäki (1985)
Tilastotietoja suomen kielen rakenteesta 2. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Wartiovaara, Katarina (1991)
Uutinenko neutraali? Teoksessa Anne Holli ja Katarina Wartiovaara (1991).
- Vilkuna, Maria (1996)
Suomen lauseopin perusteet. Helsinki: Edita.